

Kamil Smulski

Instytut Ordo Iuris

ORCID: 0009-0009-8209-6088

Słowa kluczowe: podziemie aborcyjne, nielegalne „usługi” aborcyjne, etiologia przestępczości aborcyjnej, skala nielegalnych aborcji

Przestępczość aborcyjna w Polsce

1. Wprowadzenie

W debacie publicznej dotyczącej legalizacji aborcji problematyka przestępczości aborcyjnej jest najczęściej określana mianem podziemia aborcyjnego. Występowanie tego problemu jest wykorzystywane jako jeden z najważniejszych argumentów zwolenników legalizacji aborcji, którzy na jego poparcie podają szacunkowe dane; niekiedy są one tak rozbieżne, że podają w wątpliwość ich rzetelność.

Zjawisko przestępczości aborcyjnej posiada rozbudowaną etiologię. Powody, dla których dokonywana jest aborcja z naruszeniem przepisów ustawy, mogą być bardzo odmienne. Wobec tego również przeciwdziałanie zjawisku przestępczości aborcyjnej oparte jest na różnorodnych sposobach oddziaływania.

W niniejszym rozdziale zostanie omówiona problematyka etiologii przestępczości aborcyjnej, następnie przedstawione zostaną próby oszacowania skali tego zjawiska połączone z oceną ich rzetelności, na końcu zaś zostaną przedstawione sposoby przeciwdziałania temu zjawisku.

2. Etiologia przestępczości aborcyjnej

W celu określenia granic zjawiska przestępczości aborcyjnej należy wskazać, kiedy dokonana aborcja lub próba jej dokonania jest przestępstwem, a kiedy jest dopuszczalna przez polskie prawo. Zgodnie z ustawą z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży¹

¹ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.).

(dalej: u.p.r.) ciąża może zostać przerwana tylko i wyłącznie przez lekarza (art. 4a ust. 1). Dalej wymienia się dwie przesłanki, które umożliwiają dokonanie aborcji: zagrożenie dla zdrowia lub życia matki wskutek ciąży, a także uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała wskutek czynu zabronionego (na przykład gwałtu lub kazirodztwa). Warto dodać, że nowelizacja u.p.r. z dnia 30 sierpnia 1996 r.² wprowadzała przesłankę w postaci ciężkich warunków życiowych lub trudnej sytuacji osobistej kobiety ciężarnej. Na mocy orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r.³ przepis zawierający tę przesłankę utracił moc. Ciężka sytuacja materialna matki uzasadniała przeprowadzenie aborcji w okresie od 4 stycznia 1997 r. do 23 grudnia 1997 r. Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu swojego wyroku podniósł między innymi, że kryteria wymienione w art. 4a ust. 1 pkt 4 należało rozumieć subiektywnie, według indywidualnego przekonania matki o zagrożeniu jej sytuacji materialnej i osobistej⁴. Ta niedookreśloność przesłanek powodowała, że aborcja na ich podstawie stawiała się *de facto* aborcją „na żądanie”. Z kolei w odniesieniu do przesłanki zawartej w art. 4a ust. 1 pkt 3 u.p.r. określono termin 12 tygodni od początku ciąży, podczas którego jest możliwe dokonanie aborcji⁵.

Aby dokonać aborcji zgodnie z u.p.r., matka dziecka poczętego musi wyrazić pisemną zgodę na przerwanie ciąży. Jeśli jest ubezwłasnowolniona całkowicie lub jest osobą małoletnią, to zgody udziela za nią jej przedstawiciel ustawowy. Gdy małoletnia matka ukończyła już 13. rok życia, to obok zgody jej przedstawiciela ustawowego potrzebna jest także zgoda jej samej, a gdy nie ukończyła 13. roku życia, zgodę wydaje za nią sąd opiekuńczy. Ponadto ubezwłasnowolniona całkowicie matka dziecka także musi udzielić zgody na przerwanie ciąży, o ile jej stan zdrowia psychicznego na to pozwala. Jeśli przedstawiciel ustawowy nie wyraża zgody na przerwanie ciąży, to konieczne jest udzielenie zgody przez sąd opiekuńczy⁶.

W wypadku przerwania ciąży sprawca odpowiada karnie na podstawie art. 152 kodeksu karnego⁷ (dalej: k.k.), o ile przerwał ciążę za zgodą matki, albo na podstawie art. 153 k.k. w wypadku przerwania ciąży bez jej zgody. Ponadto w art. 154 k.k. został przewidziany przez ustawodawcę typ kwalifikowany względem przestępstw opisanych w dwóch poprzednich artykułach, jeśli następstwem przerwania ciąży jest śmierć matki. Na potrzeby dalszych rozważań autor przyjmuje, że na przestępczość aborcyjną składają się czyny dotyczące przerwania ciąży za zgodą matki, a także udzielenie jej

2 Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 139, poz. 646).

3 Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96.

4 Tamże, pkt 4.3.

5 U.p.r., art. 4a ust. 2.

6 U.p.r., art. 4a ust. 4.

7 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

pomocy przy przerwaniu ciąży. Zarówno w jednym, jak i drugim wypadku musi się to dokonać z naruszeniem wyżej wymienionych przepisów ustawy. Należy także dodać, że o przestępkości aborcyjnej nie można mówić w sytuacji tzw. turystyki aborcyjnej, kiedy to przerwanie ciąży jest dokonywane w miejscu, w którym prawo miejscowe na to pozwala. Wobec tego zakres terytorialny przestępkości aborcyjnej ogranicza się do terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Jednakże w przypadku podżegania czy pomocy w dokonaniu aborcji poza granicami RP można mówić o przestępstwach z art. 152 k.k. lub art. 154 k.k. w zw. z art. 18 k.k., o ile samo podżeganie lub pomoc miały miejsce na obszarze obowiązywania wspomnianych przepisów; nie jest przy tym ważne późniejsze miejsce dokonania aborcji przez matkę⁸.

Etiologia występowania przestępkości aborcyjnej jest zróżnicowana. Przyczyną jej istnienia i rozwoju jest przede wszystkim sam fakt podejmowania przez matki decyzji o przerwaniu ciąży, mimo że nie zaszyły przesłanki określone w ustawie. Decyzje te mogą być uwarunkowane między innymi brakiem szacunku dla życia poczętego. Warunkuje je również brak refleksji nad momentem początku życia, bowiem wiele matek decydujących się na przerwanie ciąży stara się zaprzeczyć, że noszą w sobie życie. Często zamiast z terminem „dziecko” można się spotkać ze sformułowaniem „zlepek komórek”, czy też bardziej technicznym i pozbawionym osobowego charakteru pojęciem „płód”. Innym czynnikiem wpływającym na decyzję o przerwaniu ciąży jest chęć uniknięcia odpowiedzialności za utrzymywanie przygodnych kontaktów seksualnych, zakorzeniona w egocentrycznym podejściu do życia⁹.

Kolejną przyczyną podjęcia decyzji o przerwaniu ciąży jest poczucie wstydu, jakiego może doznawać matka, w szczególności gdy nie ma męża lub jest nastolatką. W takich sytuacjach może się ona spotkać z dezaprobatą zarówno ze strony bliskich, w szczególności rodziców, jak i lokalnej społeczności. Na podjęcie decyzji o przerwaniu ciąży mogą wpłynąć w szczególności obawy przed dezaprobatą otoczenia czy ostracyzmem społecznym panującym w społecznościach, w których ludzie się znają (jak wsie czy mniejsze miasta)¹⁰.

Kolejnym czynnikiem, który może wpływać na decyzję o aborcji, jest to, że konieczność zajmowania się dzieckiem zmienia w znaczący sposób dotychczasowy tryb życia. Rodzice mogą obawiać się nowych obowiązków, wywiązywania się z opieki nad dzieckiem oraz konieczności utrzymania go. Ponadto ograniczeniu mogą ulec

8 Szerzej problematyka tzw. turystyki aborcyjnej została omówiona w rozdziale 9, podrozdział 6 *Turystyka aborcyjna* tej publikacji.

9 B. Orłowska-Zielińska, *Nielegalne rynki usług aborcyjnych*, [w:] *Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, red. nauk. W. Pływaczewski, P. Chlebowski, Olsztyn 2012, s. 138–139.

10 Tamże, s. 139.

dotychczasowe plany, realizacja marzeń czy też aspiracji zawodowych. Zdarza się, że aborcja jest usprawiedliwiana poprzez tłumaczenie, że jest się jeszcze zbyt młodym, by przyjąć na siebie zadania związane z rodzicielstwem, że przyjdzie jeszcze na to czas. Inną, podobną przyczyną decyzji jest strach przed zmianami, które pod wpływem ciąży zachodzą w ciele kobiety. Sytuuje się w tej kategorii również chęć posiadania jak najdłużej atrakcyjnego i młodego wyglądu¹¹.

Również czynniki społeczne mają istotny wpływ na zjawisko występowania aborcji, a co za tym idzie, przestępczości związanej z jej nielegalnym dokonywaniem. Chodzi tu o występujące wśród niektórych rodzin ubóstwo, a także stereotyp, że rodziny wielodzietne żyją w biedzie. Do tych powodów można dodać bezrobocie, panujące w szczególności wśród ludzi młodych, a także uwarunkowania związane z rynkiem pracy. Należy tu wspomnieć także o występującej niechęci do zatrudniania pracowników, którzy mają już dzieci, ze względu na postrzeganie ich jako pracowników mniej dyspozycyjnych i elastycznych wobec zmian. Innym czynnikiem jest także fakt stopniowego zaniku więzi społecznych, w miejsce których wkracza indywidualizm¹².

Wart wspomnienia jest fakt, że również kampania na rzecz prawa do aborcji na żądanie, prowadzona przez środowiska feministyczne, istotnie wpływa na etiologię przestępczości aborcyjnej. Ocena szeregu publikacji wydawanych przez różnego rodzaju organizacje feministyczne pozwala łatwo dojść do wniosku, że rzekome prawo do aborcji na żądanie stanowi jeden z elementów prowadzących do osiągnięcia celu uznanego przez nie za podstawowy, a więc „emancypacji” kobiet. Przedstawiciele organizacji feministycznych, aby uzasadnić postulat aborcji na życzenie, posługują się też argumentami o charakterze eugenicznym oraz demograficznym czy nawet społeczno-gospodarczym¹³. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt opisywania aborcji jako prostego zabiegu, który jest bezbolesny, a zarazem całkowicie bezpieczny i niewywołujący żadnych powikłań¹⁴. Do tych czynników dochodzi także retoryka używana przez środowiska feministyczne, w ramach której używa się takich haseł jak: „Mój brzuch, moja sprawa”¹⁵ czy „Ręce precz od mojej macicy”¹⁶, lub „Prawo do przerywania ciąży jest prawem człowieka”¹⁷. Tego rodzaju hasła, a nawet samo sformułowanie *pro-choice* zmieniają obraz

11 N. Michels, *Aborcja. Przywrócić sens życiu*, Katowice 2005, s. 15–16, cyt. za: B. Cwalina, *Aborcja – przyczyny i skutki*, <http://www.stowarzyszeniefidesetratio.pl/Presentations0/pas01.pdf>, s. 6, dostęp: 13 listopada 2022 r.

12 B. Orłowska-Zielińska, dz. cyt., s. 139.

13 Zob. M. Schooyans, *Aborcja a polityka*, Lublin 1991, s. 137, cyt. za: B. Orłowska-Zielińska, dz. cyt., s. 139.

14 B. Orłowska-Zielińska, dz. cyt., s. 139.

15 R. Grochal, „Zarty się skończyły. Moje ciało – moja sprawa” – protest pod Sejmem [relacja, realizacja A. Sajkowska, B. Majkowski], <http://wyborcza.pl/1,154385,20774187,zarty-sie-skonczyly-moje-cialo-moja-sprawa-protest-pod.html>, dostęp: 15 listopada 2022 r.

16 RMF24.pl, *Ręce precz od mojej macicy!*, <https://www.rmfm24.pl/fakty/news-rece-precz-od-mojej-macicy,nld,641116>, dostęp: 15 listopada 2022 r.

17 Klub-lewica.org.pl, *Aborcja w Polsce będzie legalna, bezpieczna i darmowa*, <https://klub-lewica.org.pl/aktualnosci/2394-aborcja-w-polsce-bedzie-legalna-bezpieczna-i-darmowa>, dostęp: 27 stycznia 2022 r.

aborcji i mają na celu wywołanie wrażenia, że aborcji może dokonać każda kobieta, która będzie tego chciała. Co więcej, sugerują, że jest to jej niezbywalnym prawem.

Wyżej omówione czynniki to przykładowe, wymieniane w literaturze przyczyny mające znaczenie przy podejmowaniu decyzji o przerwaniu ciąży, a co za tym idzie, stanowiące etiologię przestępczości aborcyjnej. Należy dodać, że nie są to czynniki jedyne, bowiem przy złożoności przypadków, w których dochodzi do przerwania ciąży, nie sposób określić wszystkich przyczyn.

Oprócz czynników odnoszących się do matki pozostają jeszcze te dotyczące przestępców, którzy dokonują przerwania ciąży wbrew przepisom ustawy lub przyczyniają się do tego, na przykład poprzez udostępnianie środków poronnych matce nienarodzonego dziecka.

Oczywiste jest, że główną motywacją przestępców aborcyjnych jest chęć wzbogacenia się. W Internecie na różnych portalach i forach można znaleźć dane kontaktowe do przestępców oferujących swoje „usługi”. Jak wskazują media, w ofercie znajdują się takie usługi, jak dostarczenie środków wywołujących poronienie czy dojazd „usługodawców” we wskazane przez matkę miejsce¹⁸. Cena przeprowadzenia aborcji kształtuje się między 400 zł a 1000 zł w wypadku dostarczenia środków wywołujących poronienie (tak zwana aborcja farmakologiczna), niekiedy środki poronne są dostarczane formalnie za darmo, ale w rzeczywistości ich wysyłka uzależniona jest od przekazania „darowizny” w wysokości 70–90 euro na powiązaną z „usługodawcą” organizację feministyczną¹⁹. W wypadku przeprowadzenia zabiegu medycznego jego koszt wynosi od 1500 zł do nawet 4000 zł²⁰.

Ze względu na specyfikę omawianego przestępstwa można przypuszczać, że znakomita większość dopuszczających się go czyni z niego stałe źródło dochodu. Mogą to potwierdzać ogłoszenia o możliwości dokonania aborcji, najczęściej umieszczane w Internecie, rozbudowany zakres „usług”, w tym możliwość wysyłki środków lub dojazdu we wskazane miejsce. Również sam koszt przeprowadzenia aborcji wraz z istniejącym popytem na takie „usługi” muszą sprawiać, że dokonywanie przestępstwa, zagrożonego przecież sankcją karną, jest czymś opłacalnym dla przestępcy. Niska wykrywalność tego rodzaju przestępstw, a także bierność organów ścigania stanowią dla przestępców kolejną zachętę do czynienia z tego procederu źródła stałego dochodu.

18 W. Waka, *Podziemie aborcyjne w Polsce. Nawet na telefon i z dojazdem. Ile kosztuje?*, <https://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/ile-kosztuje-aborcja-w-polsce-nielegalna-aborcja-w-polsce/c3qmg2h>, dostęp: 19 listopada 2022 r.

19 Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, *Przerywanie ciąży – metoda farmakologiczna*, Warszawa 2020, https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2020/03/Federa_aborcja-farmakologiczna_broszura.pdf, dostęp: 27 stycznia 2022 r., s. 24.

20 Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, *Prawa reprodukcyjne w Polsce – skutki ustawy antyaborcyjnej*, red. W. Nowicka, Warszawa 2007, http://www.hfhrpol.waw.pl/precedens/images/stories/federa_raport.pdf, dostęp: 19 listopada 2019 r.

3. Skala zjawiska przestępczości aborcyjnej

Zgodnie ze statystykami policyjnymi w 2014 r. zostało stwierdzonych 297 przestępstw z art. 152 § 1–3 k.k., w 2015 r. – 344 przestępstwa, w 2016 r. – 31 przestępstw, a w 2017 r. – 132 przestępstwa²¹. Dla porównania zgodnie z przepisami ustawy w Polsce w 2014 r. dokonano 971 aborcji, w 2015 r. – 1040 aborcji, w 2016 r. – 1098 aborcji, a w 2017 r. – 1057 aborcji²². W trakcie obowiązywania (w 1997 r.) przesłanki umożliwiającej legalne przeprowadzenie aborcji ze względu na ciężkie warunki życiowe lub trudną sytuację osobistą matki przeprowadzono 2524 aborcje na jej podstawie²³, zaś wszystkich aborcji w 1997 r. odnotowano 3047. Dla porównania w roku poprzedzającym wejście w życie tej przesłanki, to jest 1996, w Polsce dokonano 489 aborcji, a w 1998 r. odnotowano 310 aborcji. Powyższe dane pomagają oszacować, ile aborcji rocznie jest rzeczywiście dokonywanych na terenie Rzeczypospolitej Polskiej²⁴.

Przedstawione wyżej statystyki nie ukazują jednak w pełni skali problemu, bowiem przestępstwa przerywania ciąży niezgodnie z przepisami rzadko bywają zgłaszane, ze względu chociażby na brak poczucia, że ktoś jest pokrzywdzony. Również w wypadku legalnych aborcji statystyki mogą nie przystawać do rzeczywistości, gdyż nie zawsze, z różnych względów, są one rejestrowane. Wobec tego skalę zjawiska przestępczości aborcyjnej można co najwyżej oszacować.

Problematyką oszacowania skali zjawiska przestępczości aborcyjnej zajęli się socjologowie, którzy na podstawie stosunku liczby przerwania ciąży legalnych do nielegalnych w krajach, gdzie istnieje pełna legalność aborcji, oszacowali liczbę nielegalnych aborcji na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Marek Okólski podaje współczynnik w wysokości ok. 1:3, to jest na każdą legalnie przeprowadzoną aborcję przypadają trzy dokonane w przestępczy sposób²⁵. Z kolei Karol Meissner podaje, że ten współczynnik wynosi aż 1:4²⁶. Jeszcze inny współczynnik można znaleźć w publikacji Janiny Jóźwiak i Jana Paradysza, według których wynosi on pomiędzy 1:2,2 a 1:4,7²⁷. Mnożąc liczbę aborcji przeprowadzonych w roku 1997, kiedy to aborcja była możliwa *de facto*

21 Statystyka.policja.pl, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (148–162). Przerwanie ciąży za zgodą kobiety (art. 152)*, <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63421,dok.html>, dostęp: 16 listopada 2019 r.

22 Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonywania oraz o skutkach stosowania w 2017 r. ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.), druk nr 3185, DSPWIP.48211.2019.SZ.

23 Podsekretarz stanu w Ministerstwie Zdrowia Krzysztof Łąda, *Odpowiedź na interpelację nr 5624 w sprawie danych statystycznych NFZ dotyczących przyczyn przeprowadzania aborcji w Polsce w latach 1993–2016*, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=031EE640>, dostęp: 16 listopada 2022 r.

24 Tamże.

25 M. Okólski, *Zapobieganie i przerywanie ciąży w Polsce*, „Studia Demograficzne PAN” 1984, nr 2(76), cyt. za: A. Zięba, *Podziemie aborcyjne w Polsce*, Kraków 2006, s. 10.

26 K. Meissner, *Częstość poronień*, „Słowo Powszechne” 1991, XLV, 85–86; 12–13–14 IV, cyt. za: A. Zięba, dz. cyt., s. 10.

27 J. Jóźwiak, J. Paradysz, *Demograficzny wymiar aborcji*, „Studia Demograficzne PAN” 1993, nr 1(11), s. 37, cyt. za: A. Zięba, dz. cyt., s. 10.

„na żądanie”, to jest 3047, przez najwyższy wskaźnik tutaj przytoczony, osiąga się liczbę 14 321 aborcji, a mnożąc przez najmniejszy ze współczynników – liczbę 6703 przerwania ciąży. Mając to na uwadze, można oszacować, że skala zjawiska przestępczości aborcyjnej w Polsce wynosi od 6703 do 14 321 aborcji przeprowadzonych z naruszeniem przepisów ustawy.

Potwierdzenia szacunków można doszukiwać się w raporcie Centrum Badania Opinii Społecznej (dalej: CBOS) pt. *Doświadczenia aborcyjne Polek*²⁸. Zgodnie z raportem przynajmniej co czwarta dorosła Polka, jednak nie więcej niż co trzecia, dokonała co najmniej jednej aborcji. Godny uwagi jest fakt, że Polki w wieku niższym niż 35 lat, czyli te, które osiągnęły wiek rozrodczy tuż przed wprowadzeniem szerszej, ustawowej ochrony życia od momentu poczęcia, podejmowały decyzję o dokonaniu aborcji trzy razy rzadziej niż Polki powyżej 35. roku życia. Według raportu 13% Polek poniżej 35. roku życia dokonało aborcji.

Różnice między dwiema grupami Polek można uzasadniać przede wszystkim wprowadzeniem ustawowej ochrony życia od momentu poczęcia. Jednak, jak wskazują dwa analogiczne badania CBOS z roku 1997²⁹ oraz roku 2016³⁰, zmieniło się istotnie poparcie w społeczeństwie dla możliwości dokonania aborcji ze względu na złą sytuację materialną czy trudną sytuację osobistą. Poparcie to w badanym okresie spadło z 71% do 12%. W badaniu z 2016 r. przeciwko wprowadzeniu możliwości dokonania aborcji z powodu złej sytuacji materialnej lub trudnej sytuacji osobistej matki opowiedziało się już kolejno 81% i 80% ankietowanych.

Znacznie wyższe szacunki przedstawiła w swoim raporcie z 2000 r.³¹ Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny. Zgodnie z przedmiotowym raportem skala nielegalnych aborcji na terenie Rzeczypospolitej Polskiej wynosiła 80–200 tysięcy. Niższe szacunki przedstawiał raport tej samej organizacji z roku 2013, gdzie liczbę nielegalnych aborcji szacowano na 80–100 tysięcy rocznie³². W obu tych raportach nie przedstawiono badań, które potwierdzałyby te szacunki. Podobne liczby Federacja zaprezentowała w raporcie z 2007 r.³³ (przynajmniej 100 tysięcy nielegalnych aborcji

28 CBOS, *Doświadczenia aborcyjne Polek*, seria: *Komunikat z badań*, BS/60/2013, Warszawa, maj 2013 r., https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_060_13.PDF, dostęp: 18 listopada 2022 r.

29 CBOS, *Stosunek do aborcji po orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego. Komunikat z badań*, BS/97/97/97, Warszawa, lipiec 1997 r., https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1997/K_097_97.PDF, dostęp: 18 listopada 2022 r.

30 CBOS, *Dopuszczalność aborcji w różnych sytuacjach*, seria: *Komunikat z badań*, nr 71/2016, Warszawa, maj 2016 r., https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_071_16.PDF, dostęp: 18 listopada 2022 r.

31 W. Nowicka, M. Tajak, *Ustawa antyaborcyjna w Polsce. Funkcjonowanie, skutki społeczne, postawy i zachowania. Raport – Wrzesień 2000*, Warszawa 2000, cyt. za: A. Zięba, dz. cyt., s. 3; A. Grzywacz i in., *20 lat tzw. ustawy antyaborcyjnej w Polsce. Raport 2013*, Warszawa 2013.

32 A. Grzywacz i in., dz. cyt., s. 23.

33 Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, *Prawa reprodukcyjne...*

w ciągu roku). Co ważne, w raporcie z 2007 r. wskazane szacunki zostały uzasadnione. Autorzy posłużyli się współczynnikiem liczby aborcji na 1000 kobiet, które osiągnęły wiek rozrodczy. Współczynniki dla Francji, Węgier oraz Słowacji wyniosły odpowiednio 14,6 aborcji, 27,9 aborcji oraz 13,9 aborcji na 1000 kobiet. Zgodnie z raportem przy założeniu, że w Polsce żyje 10 milionów kobiet, które taki wiek osiągnęły, liczba dokonywanych aborcji przy wskazanych współczynnikach wyniosłaby kolejno: 146 tysięcy, 279 tysięcy oraz 139 tysięcy. Wobec tego autorzy doszli do wniosku, że liczba nielegalnych aborcji musi przekraczać liczbę 100 tysięcy rocznie³⁴. Ponadto powyższe szacunki miałyby według nich uzasadniać fakt spadającej liczby urodzeń w Polsce³⁵.

Autorzy wyżej wymienionych raportów nie uwzględnili w swoich szacunkach prawnego zakazu dokonywania aborcji poza przypadkami wymienionymi w ustawie, który rodzi świadomość prawną w społeczeństwie, a także pełni funkcję wychowawczą. O istotnych zmianach w poparciu dla aborcji „na życzenie”, czy też dokonywanej ze względu na przesłankę ciężkiej sytuacji materialnej lub osobistej matki można się przekonać, analizując wyżej wspomniane badania CBOS z lat 1997 i 2016. Ponadto wątpliwy wydaje się fakt, że sytuacja społeczna i prawna polskich matek jest chociażby podobna do krajów wspomnianych w raporcie Federacji z 2007 r., szczególnie w zakresie przywiązania do rodziny, tradycji, a także gdy chodzi o kwestie wychowawcze. Wątpliwości te potwierdzają też wyżej przytoczone, niskie statystyki policyjne, które wprawdzie z pewnością nie odzwierciedlają skali problemu przestępczości aborcyjnej, ale jednak nieprawdopodobne jest, aby zostały obciążone aż tak wysokim błędem. Odnosząc się do przyrostu naturalnego, jego tendencja spadkowa jest obserwowana we wszystkich krajach europejskich i zależy od wielu czynników, jak na przykład: szeroki dostęp do antykoncepcji, zawieranie małżeństw w coraz późniejszym wieku, niż demograficzny itp.³⁶

Historia pokazuje, że niejednokrotnie podawanie zawyżonych statystyk liczby aborcji przeprowadzonych wbrew prawu stanowiło jeden z elementów walki o zalegalizowanie możliwości przerwania ciąży. Przykładem może być sytuacja związana z wprowadzeniem aborcji w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. W roku 1956 podawano do informacji publicznej liczbę przynajmniej 300 tysięcy aborcji rocznie, natomiast po jej legalizacji liczba dokonanych aborcji wynosiła 36 368 w 1957 r. oraz 44 233 w 1958 r.³⁷, czyli prawie 10 razy mniej, niż było wcześniej podawane. Podobne sytuacje można odnaleźć w historii Stanów Zjednoczonych, Niemiec czy Wielkiej Brytanii³⁸.

34 Tamże, s. 32; R. Kielmans-Ratyńska, *Przestępczość aborcyjna w Polsce. Analiza Instytutu na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris*, https://ordoiuris.pl/pliki/dokumenty/Analiza_Przestepczosc_Aborcyjna_w_Polsce.pdf, dostęp: 18 listopada 2022 r., s. 2–3.

35 Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, *Prawa reprodukcyjne...*, s. 31; R. Kielmans-Ratyńska, dz. cyt., s. 3.

36 Szerzej o nieścisłościach we wspomnianych raportach Federacji w: R. Kielmans-Ratyńska, dz. cyt.

37 A. Zięba, dz. cyt., s. 5–6.

38 Szerzej w: A. Zięba, dz. cyt., s. 4–6.

4. Przeciwdziałanie zjawisku przestępczości aborcyjnej

W rozważaniach nad przeciwdziałaniem zjawisku przestępczości aborcyjnej uwzględnić należy omówioną w pierwszej części rozdziału etiologię tego zjawiska. Ze względu na transakcyjny charakter przestępstwa przyczynami występowania omawianego zjawiska jest z jednej strony popyt na przerwanie ciąży, choćby nielegalne, z drugiej zaś podaż, która występuje dzięki zyskom, jakie zapewnia ten proceder. Nie bez znaczenia jest również ideologia, jaką kierują się sprawcy, którzy pomocnictwo w aborcji argumentują na przykład tym, że pomagają kobietom w realizacji ich praw. Kolejnym czynnikiem jest bierność organów ścigania, co powoduje niedostateczne egzekwowanie sankcji karnej i niską wykrywalność tego rodzaju przestępstw. Wobec tego przeciwdziałanie zjawisku należy oprzeć na dwóch filarach: ograniczaniu popytu oraz podaży.

Już z art. 2 u.p.r. wynika, że organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego mają obowiązek zapewnić matkom dzieci poczętych opiekę medyczną, socjalną i prawną. Wymienione są tam także sposoby pomocy kobietom w ciąży. Są to między innymi opieka prenatalna nad dzieckiem poczętym oraz opieka medyczna nad matką, która jest w ciąży. W wypadku matki znajdującej się w ciężkiej sytuacji materialnej należy się jej zapewnienie pomocy materialnej oraz opieki na gruncie ustawy o pomocy społecznej³⁹, a także zapewnienie dostępu do informacji o szeregu różnych uprawnień, zasiłków i świadczeń przysługujących matkom, ojcom i dzieciom oraz o instytucjach, które mogą zapewnić im konkretną pomoc, na przykład psychologiczną.

W związku z brakiem powszechnej wiedzy o instytucjach udzielających pomocy konieczne wydaje się nałożenie obowiązku informacyjnego na pracowników szpitali, przychodni i innych placówek medycznych, w szczególności lekarzy, pielęgniarek czy położnych. Obowiązek obejmowałby wskazanie miejsc na terenie gminy, w których można otrzymać konkretną pomoc, a także poinformowanie, jakie w określonej sytuacji przysługują uprawnienia, świadczenia i zasiłki.

Przeciwdziałaniu przestępczości aborcyjnej służy także utrzymywanie szeregu miejsc, w których samotna matka może otrzymać stosowną pomoc, nie tylko materialną, ale także psychologiczną i prawną. Być może w szczególnych wypadkach z pomocy takich ośrodków powinna korzystać cała rodzina, która nie jest w stanie zapewnić sobie środków do samodzielnego utrzymania. To rozwiązanie mogłoby być jednym

39 Obecnie w tej materii obowiązuje ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.).

z elementów wsparcia nie tylko dla matki dziecka, ale także dla całej jego rodziny, a zarazem podnosiłoby znaczenie rodziny jako takiej (nie tylko macierzyństwa), która według art. 18 Konstytucji RP znajduje się, obok macierzyństwa, pod szczególną opieką Rzeczypospolitej Polskiej.

Innym koniecznym elementem skutecznego przeciwdziałania przestępczości aborcyjnej jest zapewnienie dostatecznego dostępu do informacji o możliwości i sposobie oddania swojego dziecka do adopcji lub rodziny zastępczej. Warto, aby dostęp do takiej informacji był zapewniony już w szpitalu czy innej placówce medycznej, gdy matka wyrazi chęć oddania dziecka albo gdy pracownik placówki medycznej poweźmie wątpliwość, że matka może dokonać aborcji. W takiej sytuacji pracownik placówki skomunikowałby się z pracownikiem odpowiedniej instytucji. Ten ostatni powinien wtedy nawiązać kontakt z matką jeszcze w trakcie jej pobytu w placówce, aby rozpoznać sytuację, udzielić wsparcia psychicznego matce, a także konkretnych informacji na temat możliwości otrzymania pomocy w jej obecnej sytuacji życiowej, a w ostateczności o warunkach i sposobach oddania dziecka do adopcji czy rodziny zastępczej.

Ważnym zagadnieniem jest także zapewnienie odpowiedniej pomocy psychologicznej matce, która nie chce przyjąć swojego dziecka. Gdy lekarz lub inny pracownik placówki medycznej poweźmie wiadomość o niechcianej ciąży, wówczas powinien poinformować psychologa, który mógłby udzielić kobiecie odpowiedniej pomocy, zanim ta podejmie decyzję o przerwaniu ciąży, niezależnie od okoliczności uprawniających do przeprowadzenia legalnej aborcji. Psycholog poprzez udzielenie pomocy mógłby zapobiec podjęciu decyzji pod wpływem przymusu czy wskutek silnych emocji, w jakich znajduje się matka.

Mając na uwadze bezpośrednie zwalczanie przestępczości aborcyjnej, zasadny wydaje się częstszy monitoring Internetu w celu poszukiwania przestępców, którzy zamieszczają ogłoszenia o wykonaniu „usługi”, i konsekwentne podejmowanie działań przewidzianych w kodeksie postępowania karnego, zmierzających do poniesienia przez sprawców odpowiedzialności.

Wszystkie wyżej przedstawione sugestie nie są jednak w stanie zastąpić „pracy u podstaw” opartej na odpowiedniej edukacji, w ramach której byłyby poruszane tematy dotyczące momentu początku życia ludzkiego, jego poszanowania, a także przekazywano by wiedzę dotyczącą seksualności człowieka i konsekwencji podejmowania współżycia seksualnego. Równie ważne jest odpowiednie przygotowanie młodych ludzi do radzenia sobie z ciężkimi sytuacjami życiowymi oraz nauczanie ich umiejętności brania odpowiedzialności za swoje czyny.

Ostatnim ważnym czynnikiem przeciwdziałania przestępczości aborcyjnej jest podnoszenie świadomości społecznej poprzez kreowanie debaty publicznej ukazującej argumenty za obroną życia od poczęcia. Debata ta winna jednak opierać się na argumentacji zakotwiczonej w dorobku medycyny, a także etyki. Ze względu na postępującą laicyzację społeczeństwa należy być bardzo ostrożnym przy posługiwaniu się argumentami o charakterze religijnym. O skuteczności podnoszenia świadomości poprzez debatę mogą świadczyć przytoczone wyżej badania CBOS, które obrazują znaczący spadek w społeczeństwie polskim poparcia dla aborcji ze względu na ciężką sytuację materialną lub osobistą matki. Należy przy tym zauważyć, że spadek ten może być odzwierciedleniem spadku liczby dokonywanych aborcji wbrew przepisom ustawy.

Bibliografia

Literatura

- » CBOS, *Dopuszczalność aborcji w różnych sytuacjach*, seria: *Komunikat z badań*, nr 71/2016, Warszawa, maj 2016 r., https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/K_071_16.PDF, dostęp: 18 listopada 2022 r.
- » CBOS, *Doświadczenia aborcyjne Polek*, seria: *Komunikat z badań*, BS/60/2013, Warszawa, maj 2013 r., https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_060_13.PDF, dostęp: 18 listopada 2022 r.
- » CBOS, *Stosunek do aborcji po orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego. Komunikat z badań*, BS/97/97/97, Warszawa, lipiec 1997 r., https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1997/K_097_97.PDF, dostęp: 18 listopada 2022 r.
- » Cwalina B., *Aborcja – przyczyny i skutki*, <http://www.stowarzyszeniefidesetratio.pl/Presentations0/pas01.pdf>, dostęp: 13 listopada 2022 r.
- » Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, *Prawa reprodukcyjne w Polsce – skutki ustawy antyaborcyjnej*, red. W. Nowicka, Warszawa 2007, http://www.hfhrpol.waw.pl/precedens/images/stories/federa_raport.pdf, dostęp: 19 listopada 2019 r.
- » Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, *Przerywanie ciąży – metoda farmakologiczna*, Warszawa 2020, https://federa.org.pl/wp-content/uploads/2020/03/Federa_aborcja-farmakologiczna_broszura.pdf, dostęp: 27 stycznia 2022 r.
- » Grzywacz A. i in., *20 lat tzw. ustawy antyaborcyjnej w Polsce. Raport 2013*, Warszawa 2013.
- » Kielmans-Ratyńska R., *Przestępczość aborcyjna w Polsce. Analiza Instytutu na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris*, https://ordoiuris.pl/pliki/dokumenty/Analiza_Przestepczosc_Aborcyjna_w_Polsce.pdf, dostęp: 18 listopada 2022 r.
- » Orłowska-Zielińska B., *Nielegalne rynki usług aborcyjnych*, [w:] *Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, red. nauk. W. Pływachowski, P. Chlebowicz, Olsztyn 2012.
- » Zięba A., *Podziemie aborcyjne w Polsce*, Kraków 2006.

Akty prawne

- » Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.).
- » Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 139, poz. 646).

- » Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
- » Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. Nr 64, poz. 593 z późn. zm.).

Orzeczenia sądowe i decyzje administracyjne

- » Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. K 26/96.

Pozostałe pisma i dokumenty urzędowe

- » Sprawozdanie Rady Ministrów z wykonywania oraz o skutkach stosowania w 2017 r. ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78 z późn. zm.), druk nr 3185, DSP.WIP.4821.1.2019.SZ.
- » Podsekretarz stanu w Ministerstwie Zdrowia Krzysztof Łanda, *Odpowiedź na interpelację nr 5624 w sprawie danych statystycznych NFZ dotyczących przyczyn przeprowadzania aborcji w Polsce w latach 1993–2016*, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=031EE640>, dostęp: 16 listopada 2022 r.

Źródła internetowe

- » Grochal R., „Żarty się skończyły. Moje ciało – moja sprawa” – protest pod Sejmem [relacja, realizacja A. Sajkowska, B. Majkowski], <http://wyborcza.pl/1,154385,20774187,zarty-sie-skonczyly-moje-cialo-moja-sprawa-protest-pod.html>, dostęp: 15 listopada 2022 r.
- » Klub-lewica.org.pl, *Aborcja w Polsce będzie legalna, bezpieczna i darmowa*, <https://klub-lewica.org.pl/aktualnosci/2394-aborcja-w-polsce-bedzie-legalna-bezpieczna-i-darmowa>, dostęp: 27 stycznia 2023 r.
- » RMF24.pl, *Ręce precz od mojej macicy!*, <https://www.rmfm24.pl/fakty/news-rece-precz-od-mojey-macicy,nld,641116>, dostęp: 15 listopada 2022 r.
- » Statystyka.policja.pl, *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (148–162). Przerwanie ciąży za zgodą kobiety (art. 152)*, <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko/63421,dok.html>, dostęp: 16 listopada 2019 r.
- » Waka W., *Podziemie aborcyjne w Polsce. Nawet na telefon i z dojazdem. Ile kosztuje?*, <https://www.fakt.pl/wydarzenia/polska/ile-kosztuje-aborcja-w-polsce-nielegalna-aborcja-w-polsce/c3qmg2h>, dostęp: 19 listopada 2022 r.

Abortion criminality in Poland

Keywords: abortion underground, illegal abortion “services”, etiology of abortion crimes, scale of illegal abortions

Abstract

The chapter addresses issues related to the so-called “abortion criminality” (also often referred to as the “abortion underground”) in Poland, i.e. the phenomenon of aborting pregnancies in contravention of the law. The first part of the study concerns the issue of the diverse etiology of this phenomenon. Next, an attempt was made to estimate the scale of the phenomenon. Moreover, manipulations in providing estimates related to the number of crimes of abortion against the provisions of the applicable law were also discussed. Then the author, referring to the etiology, discusses the ways of counteracting the phenomenon of abortion criminality.